

Asianajaja Markku Fredman

SYTTÄJISTÄ – JA VÄHÄN MUUSTAKIN – ASIANAJAJAN NÄKÖKULMASTA

Opiskellessani Helsingin yliopistossa oikeustiedettä 1980-luvulla prosessioikeus näytti olevan jonkinasteisessa alennustilassa. Oppimateriaali oli vanhaa, Tirkkosta suppeassa ja laajassa muodossa. Opetus oli myös alkeellista. Johdantokurssilla ”luennoitsija” luki ääneen pikku-Tirkkosta ja aineopintokurssilla apulaisprofessori opetti fraaseja. Ikuisesti on mieleeni jäänyt se, että opettelimme kirjoittamaan rikosjutun tuomiota siten, että alku kuului ”Raastuvanoikeus on tutkinut jutun ja katsoo siinä selvityksi, että...” tämän jälkeen piti ottaa tuomioon syytteen teksti ja sen jälkeen jatkaa: ”Tämän vuoksi raastuvanoikeus on vaatimukset enemmälti hyläten ratkaissut asian tuomiolauselmasta ilmenevin tavoin.” Tuo ”vaatimukset enemmälti hyläten” oli opettajan mukaan olennaista, koska jos epähuomiossa on jäänyt joku vaatimus ratkaisematta, oli se tuolla tavoin tullut hylätyksi ja sen perustella asianosainen voi sitten hakea muutosta hovioikeudessa.

Kun opetus ja oppikirjat olivat heikkoja, niin tentti oli vaikea. Noin puolet reputti, yksi sai erinomaiset tiedot ja muutama hyvät tiedot. Lopuille tyydyttävät tiedot. Näin myös minulle, vaikka olen aina ollut kiinnostunut ja innostunut prosessioikeudesta. Sentään taisin päästä ensimmäisellä yrityksellä läpi prosessin tentistä.

Nimenomaan prosessioikeus olisi mahdollistanut modernit opetusmenetelmät näyttös-oikeudenkäyntineen, joita on sittemmin toteutettukin.

Yliopistolla harjoiteltiin silloin tuomion laatimista, mutta syytteitä ei kirjoiteltu. Olisiko tuo aihe valunut kahden oppiaineen väliin? Sainkin ensimmäisen tuntuman syyttäjän työhön seurattuani 20 aamu- tai iltapäivää Helsingin raastuvanoikeuden istuntoja, joista puolet rikospäiviä. Ainoa mitä on jäänyt mieleen, oli tapaus, jossa syyttäjä kävi kuiskutamassa puheenjohtajalle jotain ja poistui salista. Pian saliin tuli naapuriosaston syyttäjä, joka hoiti yhden jutun ja osaston oma syyttäjä palasi. Selvisi, että kyseinen syyttäjän sijainen oli istunut apujäsenenä raastuvanoikeuden kokoonpanossa kun juttua oli edellisen kerran ennen lykkäystä käsitelty. Tästä opinkin sen, että vastavalmistuneen juristin tuli halutessaan alalle valita, onko hän jonossa syyttäjän sijaisuuksiin vai apujäseneksi raastuvanoikeuteen. Juttuja lykkäessä oli vääjäämättä hankalaa kun eteen tuli juttu, jota oli käsiteltyt eri pöydän takana. Minä valitsin syyttäjän sijaisuudet, mutta siitä lisää myöhemmin.

Syyttäjän töihin pääsin perehtymään toimiessani opiskeluaikana parina kesänä haastemiehen sijaisena Helsingin raastuvanoikeuden rikososastolla. Jälkikäteen voi ihmetellä käytäntöä, jossa syytteen nostamisen jälkeen kaikki jutun paperit siirtyivät raastuvanoikeuteen: alkuperäiset puheenjohtajalle tai pöytäkirjaa pitävälle tuomarille ja jäljennökset eli syyttäjän versio haastemiehelle. Syyttäjällä ei siis itsellään ollut lainkaan ajamiensa juttujen papereita omassa virastossaan, joka tosin oli samassa rakennuksessa. Eikä asialla käytännössä ollut väliä; oltiin ikään kuin samassa työpaikassa ja avaimet kävivät kaikkiin oviin. Haastemiehenä säilytin siis syyttäjän kappaleita, jotka hän haki ennen istuntoa, yleensä aamulla: joskus harvoin joku syyttäjä haki paperit jo edellisenä päivänä. Paperit olivat haastemiehellä sen takia, että niissä oli kaupunginviskaalinvirastossa laaditut kutsut ja haasteet haastemiestä varten ja prottien eli esitutkintapöytäkirjojen kansissa oli merkinnät tiedoksiantojen tilanteesta. Jos juttua ei haluttu vielä päättää, piti haastemiehen ilmoittaa, ettei asianomistajaa – yleensä se oli Suomen Yhdyspankki tai Stockmann – oltu vielä tavoitettu. Juttu päästiin lykkäämään mitä kummallisimmista syistä.

Näin monenlaista syyttäjän työtä, joista mieleeni jäi tapaus, jossa asianomistaja ilmoitti, ettei syytetty lainkaan muistuta rikoksen tekijää. Syyttäjä oli valmis luopumaan syytteestä, mutta ainakin minut hän yllätti tarkkuudellaan: voisiko syytetty esittää henkilöllisyystodistuksensa, että hän todella on se henkilö, joka oli syytteessä. Ihailin syyttäjää, joka oli ottanut huomioon sen, että syytetty on saattanut lähettää raastupaan kaverinsa tunnistamisen estämiseksi. Paperit löytyivät ja syyttäjä luopui syytteestä.

Haastemiehiä pelotti erityisesti tuomari, joka oli hyvin nopea, eikä syyttäjän tarvinnut edes lukea syytettä, kun sehän oli kaikille tuttu. Haastemiehen sijaisella oli työtä pysyä kärryllä, missä mennään. Kuten edellä olevasta voi havaita, olimme usein istunnossa paikalla ja syyttäjän tukena kerroimme juttujen tiedoksiantojen tilanteen ja esitimme myös asianomistajien puolesta vaatimuksia. Syyttäjä ei sitä tehnyt. Haastemies hoiti osastonsa kaksi istuntopäivää ja huolehti niiden tiedoksiannot omassa tuomiopiirissä. Haastemies laati myös juttulistat istuntoa edeltävänä päivänä. Kaikki jutut oli haastettu yhdeksäksi ja rikosjutut järjestettiin asianajotoimistoista tulleiden pyyntöjen mukaan listalle niin, että asianajaja ehti hoitaa kaikki päivän juttunsa juoksemalla salista toiseen.

Ennen valmistumista yliopistolta olin haastemiespestien jälkeen 23-vuotiaana nimismiehen sijaisena Mäntsälässä. Reilun kuukauden kesälomatuuraukseen sisältyi pari kolme istuntopäivää syyttäjänä. Niistä ikävin oli oman kanslian toimistosihteerin syyttäminen kahvikassan kavalluksesta. Olivat odottaneet puoli vuotta esteetöntä syyttäjää. Olin aivan aseeton, kun piti päättää paitsi syytteen sisällöstä, myös siitä näytöstä, jonka aioin esittää Orimattilan käräjillä. Todistelun nimeämiseen yliopisto-opinnot eivät antaneet minkäänlaista apua. Syyte meni nurin, kuten ehkä oli tarkoituskin. Ei ollut anastustarkoitusta, kun oli kiinnijäätynään heti maksanut vippinsä takaisin.

Ensikosketus syyttäjän ja poliisipäällikön virkaan oli toki vavahduttava, mutta syyttäjän työ oli selkeä sivutoimi. En muista, että nimismiehen kansliassa olisi ollut minkäänlaista kirjastoa, Honkasalon kirjoja taisi olla. Edes kopiokonetta ei ollut. Pelkän lakikirjan kanssa

nostelin syytteitä. Mutta kuten nykyisin, menivät ne silloin lähes poikkeuksetta läpi sellaisenaan edellä kuvaamiani fraaseja noudattaen. Nimismiehen talvilomalla palasin taas sijaiseksi. Yhteistyö toimistosihteerin kanssa sujui hyvin, vaikka olin kait vaatinut hänen viraltapanoaan kesällä. Pätevä nainen, joka kyllä sivuutettiin osastosihteerin virantäytössä kahvikassajupakan takia.

Seuraavana kesänä ennen valmistumistani oli nimismiehen sijaisena Iitin Kausalassa. Leppoisa maalaiskunta ei paljoa työllistänyt. Se oli aikaa ennen tuottavuusohjelmia. Kunnan läpi kulkeva Lahti-Kouvola -tie tuotti paljon rangaistusmääräyksiä, joita tuntui riittävän joka päiväksi. En muista puuttuneeni yhteenkään, vaan kiikutin ne allekirjoituksen jälkeen virastotalon yläkertaan tuomiokunnan notaareille, ja kysyin samalla kihlakunnantuomarilta auskultointipaikkaa.

Ainoa mieleen jäänyt syyteasia oli maalaistalon renki (joita en uskonut enää olevankaan), joka oli kirveellä hutkinut talon emäntää. Silloin oli voimassa asetus, jonka mukaan henkirikoksesta tai sen yrityksestä ei voinut syyttää, ellei ollut riittävää ammatillista kokemusta syyttäjän tehtävistä. Soitin lääninsyyttäjälle, ja kerroin, että meillä olisi vangittuna mies tapon yrityksestä epäiltynä enkä voi tuosta rikoksesta syyttää. Poliisitarkastaja ihmetteli miksi se nyt tapon yritys on, eikä se voisi olla törkeä pahoinpitely, jonka voisin itsekin syyttää. Tähän vastaisin, että asianomistajan mukaan renki oli kirveellä lyödessään huutanut tappavansa emäntänsä enkä oikein katsonut tapausta törkeäksi pahoinpitelyksi. Poliisitarkastaja joutui sitten apulaispoliisitarkastajan kesäloman takia tulemaan syyttäjäksi käräjille.

Valmistuin oikeustieteen kandidaatiksi 1980-luvun puolessa välissä ja hakeuduin kaupunginviskaalinviraston sijaisuusjonoon. Puhuttuna oli jo auskultointipaikka Iitissä seuraavan vuoden alusta. Ehdin syksyn aikana tuuraamaan montaa kaupunginviskaalia. Kuvaavaa aikakaudelle oli se, että erään kaupunginviskaalin työpöydän laatikosta löysin kopion pari vuotta vanhasta kirjeestä, jolla hän oli irtisanonut oman asunto-osakeyhtiönsä kellarissa olleen työtilan vuokrasopimuksen. Helsinkiin vuonna 1983 valmistuneen oikeustalon myötä hän oli saanut oman työhuoneen virastosta. Enää ei ollut tarvetta yksityiselle virkahuoneelle asuintalon pyöräkellarin naapurina. Helsingissä todellakin syyttäjät saivat työhuoneet työnantajansa puolesta vasta kun oikeustalo valmistui Länsi-Pasilaan. Kaupunginviskaalinvirastossa oli siihen saakka tilat vain johtavalle kaupunginviskaalille ja joukolle sihteereitä. Johtavan kaupunginviskaalin merkittävien tehtävien taisei olla kiinteistöjen kaupanvahvistukset, joista maksettiin melko avokätinen sportteli. Niistä olin itsekin päässyt sijaisuuksieni aikana nauttimaan.

Tuo Pasilan ”uusi oikeustalo”, jossa itsekin toimin haastemiehen ja syyttäjän sijaisena, on virastoarkkitehtuurin suuria epäonnistumisia. Se jäi kymmenessä vuodessa liian pieneksi. Naapuritaloista vuokrattiin lisätiloja niin istunnoille kuin syyttäjillekin. Kuitenkin oikeustalolla oli valtavat aula- ja odotustilat, viimevaiheessa melko tyhjillään. Ei tarvittu kuin oikeuskanslerin huomautus siitä, että kaikkia päivän juttuja ei voida haastaa kello yhdeksäksi, vaan asiakkaita tulee palvella aikatauluttamalla jutut. Käytäntö muuttui ja asiansa

käsittelyä odottavien määrä romahti. Kaksikymmentä vuotta valmistumisensa jälkeen oikeustalon toiminnot muuttivat Salmisaareen – syyttäjänvirastokin jälleen yksiin tiloihin. Pian kolme ja puoli vuotta muuton jälkeen vanha oikeustalo on edelleen tyhjillään; sitä kerrotaan käytettävän Helsingin poliisiosoittokunnan treenikämpänä.

Vanhan oikeustalon aikana saatoin syyttäjän sijaisena havaita melkoista ammatillista hajontaa tuuraamieni kaupunginviskaalien kohdalla. Mistään koulutuksesta ei ollut tietoaakaan, ja vakituiseen virkaan päästiin roikkumalla sijaisuuksien perässä. Syyttäjänvirastossa ei ollut mitään osastojakoa, vaan kaikki toimivat johtavan kaupunginviskaalin alaisuudessa. En muista hänen koskaan puuttuneen millään tavalla työhöni, joka oli täysin itsenäistä. Kyselin kyllä kollegoilta ja apua oli saatavilla jos sitä kaipasi. Toiset nuoret juristit janosivat apujäsenpäiviä raastuvanoikeudesta. Pitemmät sijaisuudet ja viratkin jaettiin eniten apujäsenpäiviä keränneille. Muistan nähneeni raastuvanoikeuden hallintojaooston pöytäkirjan, jonka mukaan joku lakimies oli saanut perusteetta tietyn sijaisuuden, joka oli nostanut hänen virkaikänsä ohi toisen lakimiehen, jolle sijaisuus olisi oikeastaan pitänyt antaa.

Lähdin sitten auskultoimaan Iittiin ja pääsin memorialistina tutustumaan eri syyttäjien tyyleihän ja työtapoihin. Iitissä ja Elimäellä syytti nimismies sivutoimisesti ja jututkin olivat melko yksinkertaisia. Kesällä syyttäjän sijaiseksi tuli oma opiskelukaverini, jolle olin vihjaissut mahdollisuudesta ja puhunut nimismiehille hyvistä ehdokkaista.

Suurin osa rikospäivistä kertyi kuitenkin Kuusankoskelta. Itse istuin omista 20 puheenjohtajapäivistä 18 Kuusankoskella. Siellä oli syyttäjänä apulaisnimismies, jonka ammattaito oli selkeästi päätoimen mukaista, määrätietoista ja kunnianhimoista. Pitkälti hänen hyvän työnsä takia koen saaneeni varatuomarin arvon aivan liian helpolla. Syyttäjän työ ei paljon puheenjohtajalle jättänyt. Kyseinen syyttäjä päätyi valtionsyyttäjäksi ja edelleen johtavaksi kihlakunnansyyttäjäksi itäiseen Suomeen. Ajan kulumisen huomaa siitä, että viimeisen istuntopäiväni memorialisti on nykyisin korkeimman oikeuden jäsen.

Sain varatuomarin arvon 11 kuukautta sen jälkeen kun olin aloittanut auskultoinnin. Helsingissä uudistin taas paikkani syyttäjänviraston sijaisjonossa ja sain talvelle lukuisia sijaisuuksia ja syyttäjän ura näytti alkavan minullekin, tosin pätkätyöläisenä. Yksi pätkä oli sairaslomasijaisuus, joka paljastuikin aivan muuksi: kaupunginviskaali haki sairauslomaa saadakseen kaltaiseni henkilön purkamaan ruuhkaa. Hän itse istui koko sairausloman ajan virkahuoneessaan syytteitä sanellen, kun itse hoidin hänen istuntonsa ja sanelin muut päivät kahvihuoneessa tai milloin missäkin. Ruuhkat katosivat kun kahteen pekkaan niitä purimme.

Ainakin Helsingissä oli 1980-luvulla ilman virka-aikaa työskentelevän syyttäjän työn mittana kaksi istuntopäivää. Kolme päivää jäi siihen, mitä sittemmin on alettu kutsua syyteharkinnaksi. Mistään esitutkintayhteistyöstä ei ollut tuolloin puhettakaan. Jotkut pöydälle ilmestyvät esitutkintapöytäkirjat oli varustettu punaisella leimalla ”Vangittu”. Se oli merkki siitä, että poliisi oli vanginnut epäillyn ja oli syytä pitää jonkinlaista kiirettä

asian kanssa. Hovioikeus ei työllistänyt lainkaan, koska kovin harvoin oli tarvetta valittaa: syytteet menivät läpi raastuvassa ja syytettyjen valitukset hovi osasi hoitaa ilman syyttäjän vastineita. Suullisia käsittelyjä pidettiin pakon edessä, harvan kohdalle niitä sattui. Tosiasiassa monelle syyttäjälle kahden istuntopäivän lisäksi riitti viikossa päivä tai kaksi syyteiden nostoon. Käsitykseni mukaan näppärä syyttäjä selvisi työstään hyvin alle virka-ajassa, ja viikosta jäi melkoinen osa harrastuksille tai sivutoimille.

Kuten edellä ilmeni valtiotyönantaja palkkasi virkamiehille sijaiset vuosi- ja sairaslomien ajaksi. Se taitaa olla kauas taakse jäänyttä kansanperinnettä, samoin kuin kesäisin noudatettu lyhennetty virka-aika. Ilmeisesti valtiovarainministeriöllä on edelleen entistä tiukempia tuotavuussuunnitelmia. Tuottavuusohjelmaa perustellaan mm. vähenevän työvoiman aiheuttamalla kilpailutilanteella. Miten kilpailutilanteessa vaikuttaa se, jos syyttäjän työ tuntuu tänä päivänä vaativan pahimmillaan viikon kaikkia viittä arkipäivää istunnoille, kun 20 vuotta sitten työtaakkana oli kaksi istuntopäivää viikkoa kohden? Yksityisellä puolella ylityö korvataan rahassa tavalla tai toisella.

Jouduin sitten peruuttamaan pari minulle jo määrättyä syyttäjän talvilomasijaisuutta, kun sain vakituisen työpaikan asianajajatoimistossa. Työnantaja oli yhden miehen toimisto, joka oli saanut ison toimeksiannon: poliisi oli Mikkelin torilla pysäyttänyt pankkirosvon, jolla oli autossa kolme panttivankia. Yksi panttivangeista sai surmansa poliisin avattua tulen kohti autoa. Panttivangin äiti oli kääntynyt työnantajani puoleen halutessaan poliisin menettelyn oikeuden arvioitavaksi. Aloitin helmikuun alussa, ja parin viikon päästä saatiin ylimpänä syyttäjänä toimineen oikeuskanslerin päätös, ettei poliiseja syytetä asiassa. Tehtäväksemme jäi työnantajani kanssa laatia syyte Mikkelin raastuvanoikeudelle. Sitä teimme kevään ajan ja veimme henkilökohtaisesti haastehakemuksen runsaine liitteineen Mikkeliin. Työni asianajajatoimiston avustavana lakimiehenä kesti yhtä pitkään kuin tämän jutun saattaminen hovioikeuteen. Viimeinen tehtävä oli valituksen laatiminen reilu kolme vuotta myöhemmin. Aikanaan KKO tuomitsi toimintaa johtaneen poliisin sakkoihin kuolemantuottamuksesta vastoin oikeuskanslerin moneen kertaan uudistettua kantaa. Asia on ratkaistu numerolla KKO 1993:50.

Välillä olimme toki tehneet muutakin, joista toinen aiheen kannalta oleellinen lienee Suomen ensimmäisen ns. HIV-syytteen laatiminen tapauksessa, joka tapaus on sittemmin päätynyt numeroksi KKO 1993:92. Nuori Petri K. – kuten Korkein oikeus häntä kutsuu – oli aloittanut seurustelun vanhemman miehen kanssa. Mies tartutti häneen HIV:n. Vastaajan katsottiin syyllistyneen törkeään kuolemantuottamukseen. Petri kuoli AIDSiin oikeudenkäynnin aikana.

Tapaus lienee viimeinen Korkeimman oikeuden ennakkopäätös rikosjutussa, jossa ei ole lainkaan suoritettu esitutkintaa. Petri ei sitä halunnut. Hän koki vastenmieliseksi – ehkä aiheesta – poliisin tällaista asiaa tutkimaan, eikä halunnut tehdä selkoa elämästään ennakkoluuloisena pitämälleen poliisille. Nostimme syytteen ilman poliisin ja syyttäjän myötävaikutusta. Juttu määrättiin salaiseksi ja se pysyikin melko pitkään julkisuudelta piilossa. Muistaakseni kolmannessa istunnossa, parin lykkäyksen jälkeen, syyttäjä yhtyi laatimaamme syytteeseen.

Nyttemmin asianomistajalla ei enää ole syyteoikeutta ilman syyttäjän syyttämättäjättämispäätöstä (SJP). Epäilen, että nykyisen lain aikana Petrin juttu olisi jäänyt kokonaan ajamatta. Tosin poliisilla lienee nykyisin paremmat henkiset valmiudet tällaisenkin jutun tutkintaan. Hoidin myös asianomistajan puolesta juttua, jossa ilman syyttäjän tukea vaadittiin rangaistusta ryssittelystä. Hovioikeus vahvisti kunnianloukkaustuomion. Kokeen, aikanaan tuuraamani syyttäjän mielestä ryssä-sana ei ollut venäläistaustaista asiakastani loukkaava. Eräässä jutussa syyttäjä oli tehnyt SJP:n opiskelijatyttöön kohdistuneesta pahoinpitelystä poliisiautossa. Tytön avustajana vein asian raastuvanoikeuteen. Poliisi tuomittiin, kun vasta partiokaveria oikeussalissa kuultaessa ilmeni, että käsiraudat oli laitettu selän taakse (kuten yleensäkin), eikä syytetyn väite siitä, että tyttö olisi itse hakannut raudoitetuilla käsillään vammat kasvoihinsa, voinut pitää paikkansa.

Asianomistajan syyteoikeudesta oli kyse myös ns. Espoon valeostojutussakin. Laajensin lääninsyyttäjän syytettä koskemaan myös sitä, että valeosto oli pimitetty kokonaan poliisin laatimassa huumejutun esitutkimapöytäkirjassa. Syyte ei tältä(kään) osin menestynyt (KKO 2000:112), mutta jutun siirryttyä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen nähdäkseni sen tuomiossa juuri tiedon pimitys niin syyttäjältä kuin puolustajaltakin oli keskeinen seikka huumeoikeudenkäynnin epäoikeudenmukaisuudessa. Tuomio oli siis langettava ja päämieheni sai pienen korvauksen (V. v. Suomi, 24.4.2007).

Sittemmin syyttäjät saivat johtaakseen tällaisten poliisirikosasioiden esitutkinat. Olen muutamassa syyttäjän johtamassa poliisirikoksen esitutkinassa ollut avustajana ja jossain määrin odotin ehkä enemmän. Ei riitä, että syyttäjä vain johtaa esitutkintaa, vaan sen tulisi myös näyttää siltä. Ei ole myöskään mitään järkeä, että jos epäillyistä yksi on poliisimies, käynnistyykin kaksi esitutkintaa. Poliisin menettelyä tutkitaan syyttäjän johdolla ja muiden osalta tutkinta hoidetaan perinteisesti.

Kokemukseni mukaan asianomistajan itsenäinen syyteoikeus on tärkeä lisä suomalaisen oikeusturvaan. Syyttämättäjättämispäätös saattaa päätyä tuomioistuimen arvioitavaksi asianomistajan aloitteesta, mikä varmasti osaltaan patistaa syyttäjää tarkkaan työhön. Toisaalta SJP voi olla helpompi tehdä, kun sillä ei riistetä asianomistajalta oikeutta tuomioistuinkäsittelyyn. Jos asianomistajan syyteoikeutta ei olisi, syytekynnystä olisi ehkä pakko laskea, jonka seurauksena olisi paljon hylättyjä syytteitä ja ns. turhia oikeudenkäyntejä.

Vuodesta 1991 olen sitten ollut yrittäjä, sitä koskaan enemmälti suunnittelematta. Menin osakkaaksi asianajotoimistoon ostamalla siitä toisen puolen. Hoidin edelleen rikosjuttuja, muiden tehtävien ollessa pienemmässä roolissa. Maksuton oikeudenkäynti takasi tasaisen tulonmuodostuksen. Tuohon aikaan tuntipalkkiot olivat korkeimmillaan, sen jälkeen kymmenen vuotta suhteellista laskua. Jos nykyisin hoitaisimme kaikki jutut oikeusaputaksalla, valuisi toiminnan tulos olemattomiin.

Syyttäjät olivat edelleen tuttuja omien sijaisuuksieni ajoilta. Vaihtuvuus Helsingissä oli vähäistä. Syyttäjän uralle lähteminen olisi omaltakin kohdalta ilmeisesti edellyttänyt

pitkiä työmatkoja eri paikkakunnille tai muuttoa pois kotikaupungista. Samassa publiikissa yliopistolta valmistunut kaverini kävi hoitamassa Imatralla muutaman kuukauden apulaisnimismiehen tuurauksen, mutta ei sen enempää jatkanut sillä uralla ja päätyi apulaisoikeuskansleriksi. Tietylle ihmistyyppille sijaisuuksien metsästyksessä eri paikkakunnilta vuosien ajan sopii – minulle ei. Tuosta ihmistyyppistä rekrytoitiin pitkälti syyttäjät ja osin tuomaritkin tähän maahan.

1990-luvun puolenvälin jälkeen alkoi tapahtua syyttäjälaitoksessa. Tai itse asiassa se syntyi silloin. Erään ystävänä polttareihin sattui lakimies, joka oli hakenut valtakunnansyyttäjän virkaa, joka täytettiin ensimmäisen kerran vuonna 1997. Hän oli menossa polttareita seuraavana päivänä työpaikkahaastatteluun oikeusministeriöön. Kapakkakiertueen loppuvaiheessa hän otti puheeksi sen, että jos hänet todellakin valitaan, hän joutuu lähes ensitöikseen nimittämään kymmenen valtiosyyttäjää. Aloimme sitten valikoida nimiä ja muistaakseni kuusi sittemmin nimitettyä päätyikin listalle, vaikka valtakunnansyyttäjäksi kyseistä hakijaa ei silloin valittukaan. Muistan kuinka kerroin, että auskultoidessani Kuusankoskella oli tosi hyvä apulaisnimismies; hänestä tulisi varmaan hyvä valtiosyyttäjä ja samoin kettutyttöoikeudenkäynnissä Pohjanmaalla edellisvuonna oli tosi hyvä syyttäjä: hänkin voisi olla oivallinen valtiosyyttäjä. Helsingin kaupunginviskaaleista osasimme arvata melko hyvin parhaat valtiosyyttäjiksi. Lahdessa oli huomio kiinnittynyt pätevään syyttäjänaiseen.

Valtakunnansyyttäjänvirasto aloitti toimintansa ja se onkin ollut menestystarina lyhyessä ajassa. Uskoisin, ettei Suomen hallintohistoriasta löydy sille vertaista. Syyttäjälaitos oli aivan kehittymätön ennen yhteistä asialle omistautunutta johtoa. Oikeuskanslerinvirasto oli em. Mikkelin oikeudenkäynnin ja varsinkin erään ministerin ns. koplausasian yhteydessä menettänyt pitkälti uskottavuutensa. Oikeuskansleri oli päivälehtien pilapiirosten aiheena säännöllisesti.

Pääsin mukaan valtakunnanviraston työryhmään joka pohti syyttäjän toimenkuvan kehittämistä. Näin millaista työtä viraston kehittämisyksikkö teki. Alaa on nyt määrätietoisesti kehitetty ja tulokset ovat olleet hämmästyttävät.

Valtakunnansyyttäjänviraston erinomainen onnistuminen työssään on saanut monesti ajattelemaan, missä kunnossa tuomioistuinlaitos Suomessa olisi, jos sitä johdettaisiin ja olisi johdettu vastaavanlaisen mallin mukaan. Olin jäsenenä tuomioistuinlaitoksen kehittämiskomiteassa ja asetuin siellä, pitkälti syyttäjälaitoksen osoittamien hyvien esimerkkien johdosta, kannattamaan itsenäisen ja riippumattoman tuomioistuinviraston perustamista.

Asianajajan näkökulmasta on ollut haastavaa nähdä, kuinka vastapuolella esiintyvä syyttäjä on erityisesti valikoitu ja koulutettu avainsyyttäjä tai ainakin avainsyyttäjältä pätevät ohjeet ja neuvot saanut päätoiminen ja kunnianhimoinen lakimies. Ennen uudistuksia syyttäjänä saattoi todella toimia jopa ilman lakimieskoulutusta. Näin oli mm. Hangossa ja muistaakseni Jämsässä. Kihlakuntauudistus 1990-luvun lopulla ajoi useat kokeneemmat

nimismiehet ja apulaisnimismiehet ulosotto- ja poliisitehtäviin ja valtakunnansyyttäjänviraston käsiin jäi nuori ja innokas syyttäjäkunta muutamalla konkarilla vahvistettuna. Ennen ei syyttäjillä ollut minkäänlaista urakehitystä luvassa, mutta nykyisin erikoistuminen mahdollistaa syventymisen tavalla, jossa asianajaja on usein hätää kärsimässä. Syyttäjällä on käytettävissään avainryhmänsä tietotaito ja oikeustapaukset, kun taas puolustajana asianajaja joutuu useimmiten turvautumaan vain omiin kokemuksiinsa ja oikeuskirjallisuuteen. Esimerkiksi seksuaalirikosten kohdalla on havaittavissa kuinka merkityksellistä on erikoistuminen näihin salaisiksi jääviin oikeudenkäynteihin. Harva asianajaja voi koota omaan toimistoonsa sellaista tietoa, joka kertyy lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten avainsyyttäjälle. Onneksi avainsyyttäjä teki väitöskirjan ja nyt edes osa tuosta kokemuksesta on equality of arms –periaatteen mukaisesti myös puolustuksen käytössä.

Itse olen hoitanut myös tietotekniikkarikoksia käräjillä, joiden osalta on myös selkeästi nähtävissä erikoistumisen merkitys. Oma vaatimaton kokemukseni on vähäistä sen rinnalla, mikä on kertynyt – jälleen kerran – tohtoriksi väitelleelle tietotekniikkarikosten avainsyyttäjälle. Tällä sektorilla on toisaalta nähty sitäkin, että rivisyyttäjä on ohjelmistojen tekijänoikeusloukkauksista syyttäessään jäänyt täysin asianomistajana olevan ohjelmistoteollisuuden palkkaaman asianajajakunnan ohjailtavaksi. On luotettu heidän erikoisosaamiseensa, joka ainakin tapauksessa KKO 2003:88 osoittautui valtaosaltaan katteettomaksi toiveajatteluksi.

Tohtoriksi väitteli myös kettutyttösyttäjä ja jo aiemmin kehittämyksikköä vetänyt valti-onsyyttäjä, samoin kihlakunnansyyttäjä, johon tutustuin syyttäjän toimenkuva –työryhmässä. Tohtoriksi väitteli Joensuun syyttäjä, lisensiaatiksi valmistui Kuusankosken apulaisnimismies. Väitöskirjaa valmistelevat parhaillaan talousrikos- ja huumesyyttäjä.

Tiedän yhden tohtoriksi väitelleen rikosjuttuja hoitavan asianajajan. Eräs julkinen oikeusavustaja on väitellyt perheväkivallasta. Tuomarikunnasta väitellään harvakseltaan, yleensä prosessioikeuden alalta. Tuomarit eivät ole jostain syystä hankkineet akateemista osaamista ratkaistavien asioiden substanssiin, ja vain harvakseltaan menettelykysymyksiinkin. Muistan vain yhden viime vuosien tuomarin väitöstutkimuksen, joka ei ole selkeästi prosessioikeuden alalta. Kyseessä oli väitöskirja lapsen huoltoriidoista. Pian väitöksensä jälkeen tämä käräjätuomari siirtyi asianajotoimiston palvelukseen.

Tuomioistuineläytöksien pitäisi ottaa oppia syyttäjien käytännöistä tukea erikoistumista ja jatko-opintoja myös ratkaistavien asioiden substanssioikeuden alalta. Tietenkin sen jälkeen kun itse tuomitsemistoiminta on pätevästi hallussa. Erikoistumisen myötä kyseisten tuomareiden tulisi voida luottaa siihen, että he saavat työtehtäviä, joissa hankittu erityisosaaminen auttaa ja tehostaa työtä – ja pitää laadun korkealla. Jos työtehtävät sitten sujuvat nopeasti ja mutkattomasti, tulee virkamiehen saada hyöty asiasta lisääntyneenä vapaa-aikana.

Koulutus näyttääkin olevan tulevaisuuden avainsana. Pääsin pitämään alustuksen syyttäjien peruskurssille. Suoritin estoitta teollisuusvakoilua. Hämmästelin koulutusresursseja,

joissa nuoret syyttäjät kootaan päiväkausiksi kurssille sisäoppilaitoksen tapaan. Kokosin urkinnan jälkeen tuttujen rikosasianajajien joukosta porukan, jolla olemme pian 10 vuotta kouluttaneet toinen toisiamme kerran vuodessa, parin päivän kurssilla jossain syrjäisessä majoituslaitoksessa. Kutsuimme ensimmäisiä kursseja esikuvaa mukailleen rikosasianajajan peruskurssiksi. Jokaista kurssia kohden on ollut myös ulkopuolinen alustaja ja illaksi saunavieraita, mm. syyttäjiä, professoreita ja tuomareita. Kaikki olemme saaneet paikalle ruoka- ja juomapalkalla. Yhden opintomatkanakin teimme Brysseliin kollegamme Matti Wuoren vieraaksi. Konsepti on toiminut ja vapaasti matkittavissa.

Kerroin syyttäjien koulutuksesta asianajajaliitossa, jossa ehkä osin senkin johdosta päätettiin kiristää jatkokoulutusvelvollisuutta 18 tuntiin vuodessa. Käynnistettiin prosessivalmiskoulutus. Eihän ole sopivaa että syyttäjät koulutetaan huippukursseilla ja opintovapailla, samaan aikaan kun puolustajat luottavat Honkasalon ja Tirkkosen oppeihin. Nykyisin koulutusyhteistyötä tehdään valtakunnansyyttäjänviraston kanssa, mm. yhteisten kursien muodossa.

Valtava muutos näkyy siinäkin, että kun vielä 1990-luvun alussa pidin asianajapäivillä alustuksen ihmisoikeuksista asianajajan työssä, niin nyt tämä teema tulee lähes vuosittain käsitellyksi siten, että asianajapäiville kutsutaan alustajaksi syyttäjä, jonka esitys on tulvillaan ihmisoikeusargumentaatiota ja Strasbourgin oikeuskäytäntöä. Eräs syyttäjälustaja nimitettiinkin sitten tuomariksi ihmisoikeustuomioistuimeen. Onko jopa noloa, että Suomessa asianajajan ihmisoikeuskoulutus saattaa monen kollegan osalta olla pelkästään syyttäjien pitämien luentojen varassa?

Pääsin myös tuomariksi apulaissyöttäjien loppukokeeseen. Hämmästelin kokelaiden korkeaa tasoa. Kuinka nerokas tuo apulaissyöttäjäkoulutus onkaan. Näyttää siltä, että valtakunnansyyttäjänvirasto on onnistunut myös rekrytointipolitiikassaan. Samaan aikaan kun tuomarinvalintalautakunta vasta yrittää irtaantua virkaiästä nimitysperusteena, on valtakunnansyyttäjänvirasto nimittänyt ennakkoluulottomasti nuorta pätevää väkeä syyttäjiksi ja tukenut heitä osaamisen mukaisiin tehtäviin. Turun tohtorisyyttäjä on ollut syyttäjänä hoitamissani jutussa Helsingissä ja Lohjalla ja helsinkiläisen kihlakunnansyyttäjän kanssa olemme matkustaneet samalla linja-autolla Turkuun hovioikeuden pääkäsittelyyn. Tuomioistuinlaitoksen kehittämiskomiteassa pohdimme voisiko käräjätuomarikin liikkua erikoitumisensa mukaisten juttujen perässä edes omassa hovioikeuspiirissään. Mitään ei ole tapahtunut, vaikka asia lienee asetustasoisesti järjestettävissä. Onneksi sentään käräjäoikeuksia vähennetään ja mahdollistetaan erikoistuminen suuremmissa yksiköissä.

Parhaillaan valmistellaan esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön kokonaisuudistusta. Hieman yllättäen syyttäjälaitos ei näytä halukkaalta ottamaan entistä näkyvämpää roolia rikosasian esitutkintavaiheessa. Itse näkisin tarpeelliseksi, että osa nykyisistä tutkinnanjohtajan tehtävistä siirtyisi syyttäjälle, siten kuin tuomioistuinlaitoksen kehittämiskomitea oikeudenkäynnin näkökulmasta asiaa suositti. Joskus tuntuu unohtuvan, että esitutkinta nimensä mukaisesti on oikeudenkäynnin esivalmistelua. Pääkäsittelyjärjestelmä edellyttää syyttäjälle entistä suurempaa roolia tuossa valmistelussa.

Asianajajan näkökulmasta maassamme on nykyisin erittäin pätevä syyttäjälaitos. Sen kehittyminen kymmenessä vuodessa osoittaa, millaista potentiaalia on oikeuslaitoksen muiden osien kehittämisessä. Oma vaaransa on siinä, että syyttäjien yleisesti hyvän maineen vuoksi nuoren kärjätuomarin viransijaisen saattaa olla vaikea kyseenalaistaa kokeneen ja erikoistuneen syyttäjän oikeudellisia näkemyksiä. Tämä saattaa olla tilanne myös puolustuksen kohdalla, varsinkin kun oikeusapulainsäädäntö puoltaa käyttämään paikallista avustajaa alan erikoisosaajien sijasta. Jos oikeudenkäynnin painopiste todella halutaan kärjäoikeuteen, on sinne taattava osaava tuomarikunta mm. palkkauspoltiikkaa muuttamalla.

Itse näkisin syyttäjälaitoksen ainoana uhkakuvana sen, että 1970-luvun kahden hovioikeuden ja kymmenien kärjätuomarien virkojen perustamisen myötä rekrytoidut lakimiehet ovat pian jäämässä eläkkeelle, vuoden 1952 ikäluokka suurimpana. Tilastojen mukaan kaikki nykyiset hovioikeuksien viskaalit saavat tuolloin tuomarin viran, mutta jäljelle jää kymmeniä täytettäviä vakansseja. Itsekin olen sitä mieltä, että usein paras hakija saattaa löytyä syyttäjien joukosta. Miten syyttäjälaitos tuosta aivovuodosta selviää? Ja ovatko hyvät syyttäjät hyviä tuomareita?